

ธรรมจักรศิลาพร้อมแท่นและเสา
หลักฐานการประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่เมืองอุททอง

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุททอง

คติการสร้างประติมากรรมรูปธรรมจักร

ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเหตุการณ์ปฐมเทศนา หรือการแสดงธรรมครั้งแรกของพระพุทธเจ้า (การหมุนกงล้อแห่งพระธรรม) ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย โดยนิยมทำคู่กับประติมากรรมรูปกวางหมอบ

คติการสร้างธรรมจักร มีความเก่าแก่ก่อนการสร้างพระพุทธรูป คือมีมาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ราวพุทธศตวรรษที่ ๓ (ประมาณ ๒,๓๐๐ ปีมาแล้ว) โดยรูปแบบของธรรมจักรที่ตั้งอยู่บนเสา มีมาแล้วตั้งแต่นั้น

สมัยทวารวดีได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะจากศิลปะอินเดียสมัยหลังคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๒ (ประมาณ ๑,๔๐๐ - ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว) มีหลักฐานการสร้างธรรมจักรเพื่อประดิษฐานบนหัวเสา ได้แก่ ธรรมจักร เสา และแท่นฐาน พบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข ๑๑ เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และรูปธรรมจักรตั้งอยู่บนเสาปรากฏบนพระพิมพ์ที่พบจากเมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี

พระพิมพ์หินชนวนแสดงรูปธรรมจักร
ตั้งอยู่บนเสาด้านข้างขององค์พระพุทธรูป
ศิลปะทวารวดี พบที่เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี
จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี

ภาพสลักรวมจักรตั้งบนเสา

สลักบนซุ้มประตูหน้าสถูปที่สาญจี ๑

ศิลปะอินเดียโบราณ ราวพุทธศตวรรษที่ ๒

ที่มา : Knox, Robert. Amaravati: Buddhist Sculpture from the Great Stupa. London: British Museum Press, 1992.

ภาพสลักนูนต่ำบนแผ่นหินแสดงเสาธรรมจักร
ที่ตั้งด้านหน้าสถูป ศิลปะอินเดียแบบอมราวตี
อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๘
ที่มา : ห้องสมุดดิจิทัล ศ. มจ. สุภัทรทิศ ดิศกุล

ภาพสลักนูนต่ำแสดงการประดิษฐานเสาธรรมจักร ใน
ประเทศอินเดีย กำหนดอายุราว พุทธศตวรรษที่ ๓ - ๔
ที่มา : Nicolas Revire and Stephen A. Murphy,
Before Siam: Essays in Art and Archaeology
(River Books and the Siam Society, 2014), p.276.

ธรรมจักร แท่นฐาน และเสา ถูกพบในสภาพเดิม โดยพบบริเวณเดียวกัน ห่างกันประมาณ ๓๐ เซนติเมตร
คราวบูรณะเจดีย์หมายเลข ๑๑ เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา

พบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข ๑๑ เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ธรรมจักรศิลา เส้นผ่าศูนย์กลาง ๙๕ เซนติเมตร สูง ๑๓๐ เซนติเมตร ฉลุซี่ล้อโปร่ง ๑๕ ซี่ ที่ฐานมีลายกลีบบัวบาน ขอบของธรรมจักรสลักลายวงกลมสลักสี่เหลี่ยมเปียกปูนเรียงเป็นแถว แท่นรองธรรมจักรทรงสี่เหลี่ยม กว้าง ๔๘ เซนติเมตร ยาว ๕๐ เซนติเมตร ด้านบนเจาะช่องสี่เหลี่ยมทะลุลงล่าง ด้านข้างสลักลายสี่เหลี่ยมเปียกปูนเรียงกันที่ฐานหน้ากระดานบนและล่าง ๒ ชั้น มีเสาตั้งเป็นแท่งหินรูปแปดเหลี่ยม เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๕ เซนติเมตร สูง ๒๘๐ เซนติเมตร หัวเสาสลักเป็นลายพวงอุบะห้อยซ้อนกัน ด้านล่างของเสาสลักเป็นลายกลีบบัวอยู่เหนือกรอบสี่เหลี่ยมรูปหงส์กางปีก ด้านบนมีเดือยสำหรับเสียบเข้ากับแท่นธรรมจักร กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ (ประมาณ ๑,๓๐๐ - ๑,๔๐๐ ปีมาแล้ว)

ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา

จัดแสดง ณ ห้องอุททองศรีทวารวดี
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุททอง

การค้นพบชุดธรรมจักร แท่นฐาน
และเสา นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึง
หลักฐานการประดิษฐานพระพุทธ
ศาสนาที่เมืองโบราณอุททองแล้ว
ยังสันนิษฐานว่าธรรมจักรที่ตั้งบนแท่น
ฐานและเสา น่าจะใช้ตั้งอยู่ด้านหน้า
ศาสนสถาน เช่นเดียวกับปราสาทที่ภาพ
สลักที่หน้าสลุปสาญจี ประเทศอินเดีย

ภาพสันนิษฐานการประกอบ
ธรรมจักร แท่นรองรับ และเสา

ปัจจุบันยังไม่สามารถประกอบธรรมจักร
แท่นฐานและเสาเข้าด้วยกันได้ เนื่องจาก
สันนิษฐานว่า ธรรมจักรดังกล่าวอาจจะยังสลัก
ไม่แล้วเสร็จ หรืออาจจะมีบางชิ้นส่วนที่ขาด
หายไปและยังไม่มี การค้นพบ ก็เป็นไปได้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง และเรื่องราวสุวรรณภูมิ. กรุงเทพฯ :

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๐.

กรมศิลปากร. ศิลปะทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์

พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒.

กรมศิลปากร. จากบ้านสู่เมือง : รัฐแรกเริ่มบนแผ่นดินไทย. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗)

จำกัด, ๒๕๖๑.

สฤณีพงศ์ ขุนทรง. ทวารวดี - ศรีวิชัย พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน

และบ้านเมืองโบราณสมัย ประวัติศาสตร์ตอนต้นบนดินแดนไทย. เอกสารคำสอนราชวิชา

โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ๑, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

อมรลักษณ์ ทรัพย์สุนทร, วิวัฒนาการของลวดลายบนธรรมจักรสมัยทวารวดี, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๕.